

***Cunoașterea planului întunecat și cunoașterea
planului vieții în cadrul dramaturgiei răului
din condacul lui Roman Melodul,
La răstignirea [Domnului]***

Ioannis KOUREMBELES*

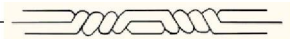
Abstract: *The knowledge of the dark plan and the knowledge of the plan of life within the dramaturgy of evil in the kontakion of Romanos the Melodist, At the Crucifixion [of the Lord].* The theological perspective which I develop in this study is, on the one hand, to present Christ through the power of His goodness as the supreme Good, and, on the other hand, to recall the dramatic dialogue fabric between Devil and Death in the Week of Passion with their intention declared to kill Christ.

Keywords: *Romanos the Melodist, Evil, Death, Christ, kontakion, hymnography*

În condacul lui Roman Melodul *La răstignirea [Domnului]* (Εἰς τὴν σταύρωσιν)¹, pe scena teologică este prezentată drama

* Profesor universitar la Facultatea de Teologie a Universității „Aristotel” din Tesalonic (Grecia). Traducerea a fost realizată după originalul grecesc: „Γνώση ζοφοφόρος καὶ γνώση ζωηφόρος μέσα ἀπὸ τὴ δραματούργια τοῦ κακοῦ στό κοντάκιον τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ «Εἰς τὴν σταύρωσιν»”, publicat în: Ἰωάννης Γ. Κουρεμβελές, *Δῶσ' μου λόγο. Λόγε. Μελέτες λόγου Θεολογίας*, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Κυριακίδη, 2013, p. 83-95.

¹ Cu privire la mențiunea mea asupra condacului lui Roman (purtând ca titlu *La coborârea în iad* în ediția lui P. Maas-C.A. Trypanis) folosesc ediția lui R. MAISANO, *Cantici di Romano il Melode* (vol. I, Torino, 2002, p. 464-475) atât pentru indicarea strofelor, cât și pentru versuri. În analiza [studiului] cităm ca atare, între ghilimele, versurile dramatice ale lui Roman, iar în *italic* propria mea traducere ale acestor versuri. Cititorul care dorește și o altă redare a imnelor [romanece] în limba neogreacă poate să consulte încercarea prețioasă

mântuirii omenești. În prooimionul „Suflete al meu, suflete al meu, scoală! Pentru ce dormi? (ψυχή μου, ψυχή μου, ἀνάστα τί καθεύδεις;), poetul Îl pune în avanscenă pe Hristos, identificat cu Dumnezeu-Cuvântul, iar în prima strofă prezintă „cămara” cea deschisă (ἀνεωγμένον). Din această cămară larg deschisă izvorăște vindecarea lui Adam, iar diavolul, rănit și simțind mai cu seamă primejdia [adusă] de Hristos, Tămăduitorul cel fără de plată, „se jelește” (ὀδύρεται) și „strigă” (ἀναβοᾷ) prietenilor săi: „Ce să fac Fiului Mariei? Mă ucide Cel din Betleem, Cel ce pretutindeni este și pe toate le plinește” (τί ποιήσω τῷ υἱῷ τῆς Μαρίας; Κτείνει με ὁ Βηθλεεμίτης, ὁ πανταχοῦ τὰ πάντα πληρῶν).

Hristos Cel binefăcător este prezentat, deci, de la început ca Fiul Mariei, Care este însă în esență „pretutindeni și pe toate le plinește” (πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα πληρῶν). Este vorba despre o prezentare paradoxală a lui Dumnezeu-Cuvântul, care este pentru noi un mod de exprimare familiar din cunoscutul refren al condacului *la nașterea lui Hristos*: „Prunc tânăr, Dumnezeu Cel mai înainte de veci” (παιδίον νέον, ὁ πρό αἰώνων Θεός). Pentru teologul-poet este important să consemneze identitatea dumnezeiască a lui Hristos, fiindcă numai aceasta garantează o tămăduire fără de plată. În acest context de exprimare, la nivel ontologic, binefacerea este considerată că poate fi realizată în afara termenilor de schimb numai de către Cel care este El Însuși binele și care-i cheamă pe oameni la faptele cele bune.

1. Lumea s-a umplut de minunile Sale

Ceea ce îl doare pe demon mai înainte de toate este sentimentul determinării de sine a lui Hristos pentru tămăduirea

a imnelor lui Roman făcută de arhim. Ananias KOUSTENIS (*Ἵμνοι Ρωμανοῦ Μελωδοῦ*, Αθήνα, 2011, p. 412-427). [Am redat peste tot în ghilimelele textului romaneic și nu am optat pentru versiunea autorului de a indica strofele și versetele romaneice prin cifre arabe. Pentru ediția în limba română am folosit: Sfântul ROMAN MELODUL, *Imnele Sfintei Scripturi*, studiu introductiv, traducere și note de Alexandru Prelipcean și Alexandru Iorga (Patristica. Traduceri, 4), Iași, Edit. Doxologia, 2012, p. 289-297 (*n.trad.*)].

lumii, pentru realitatea că lumea întreagă s-a umplut de minunile Sale. Simte, desigur, o durere adâncă din cauza înștiințării vindecării „în dar” (δωρεάν ιατρευθήσαν; β³). R. Maisano, editorul și traducătorul în limba italiană a condacelor lui Roman, unește, nu lipsit de sens, imaginea *cămării celei deschise* cu cea a *mormântului deschis*². În mod evident, poetul pune într-o relație apropiată (cu sens figurat, desigur) vindecarea în dar mai înainte de Înviere și vindecarea în dar a umanității din prisma evenimentului Învierii lui Hristos.

Desigur, precum minunile concrete care sunt menționate în prima strofă, tot așa și Învierea este o intervenție (συγκατάβαση) vindecătoare, oferită în dar de Dumnezeu, în istoria omenească. Hristosul lui Roman, așa cum accentuează [imnograful] în mod intenționat prin refrenul poeziei, este „pretutindeni prezent și Care pe toate le plinește” (πανταχοῦ παρών καὶ τὰ πάντα πληρῶν). Referirea lui Roman asupra *existenței mântuirii în dar* și relația acesteia cu terminologia medicală, indică semnificația calitativă a mântuirii omului în firea sa stricată prin Însuși Creatorul său și reacția Melodului asupra considerației cantitative a vindecării omului prin termenii de schimb și reducere în căderea morală.

2. Lumea întreagă plină de drame demonice și de cuvinte

În strofa a treia demonul strigă pe cei ai săi, pe „prietenii supărării” (φίλοι τῆς ζάλης) și pe „dușmanii liniștirii” (ἐχθροὶ τῆς γαλήνης) și le cere sfatul lor: „Ce să fac cu Hristos?”. Ei îi spun:

„Dați vreun gând minții mele!
Cu adevărat m-am încurcat și pierdut mă simt,
nimic nu-mi amintesc și [nimic] nu pot;
m-am năucit, întunecatu-mi-s-a mintea.
Pe neașteptate m-a tulburat
Cel ce pretutindeni este și toate le plinește”.

² R. MAISANO, *Cantici*, I, p. 465, nota 2.

Cei ai săi, prietenii înșelătorului, încearcă să îi ofere curaj și îi spun:

„Veliar, nu te-nspăimânta!
Prinde curaj [și] păstrează-ți bine mintea!
De mai vechile tale izbânzi amintește-ți!
Cele ce în Paradis s-au petrecut, înnoiește-le!
De vei îngreuna iarăși umerii urmașilor lui Cain
precum [a făcut-o] Abel, cu viclenie se vor pierde”.

Și în strofa următoare, în mod reprezentativ, Roman îi lasă pe cei vicleni să-l sfătuiască pe demon și să-l încurajeze, spunând că lumea este plină de urmașii lui Cain și că acolo sunt încă preoții și cărturarii, Iuda și Caiafa. Îi spun să nu se descurajeze ca și cum nu ar mai avea prieteni în lume, de vreme ce Irod este prietenul său înflăcărat, iar Pilat îl va sluji. Îi spun să nu plângă, de vreme ce „de faptele [sale] cele multe plin este întreg pământul”³. Îl confirmă, așadar, că este *dramaturgul răului* (δραματουργός τοῦ κακοῦ).

Diavolul primește, desigur, cu bucurie cuvintele sfătuitoarelor săi și comunică mai apoi mulțumit ajutorul său pentru iudei, învățându-i să spună [pentru Hristos] „Să se răstignească” (σταυρωθῆτω; ζ⁷). Îi subordonează în mod real faptei celei rele a sa și, așa cum poetul îl prezintă, diavolul se apropie de sinedriul iudaic și de opozanții lui Hristos, inspirându-le hotărârea pentru pătimirea Sa care va veni.

Aici Roman folosește frumoasa exprimare „noaptea nopții anunță planuri întunecate” (νὸς τῆ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν τὴν ζοφοφόρον; θ¹), de vreme ce iudeii în dialogul pe care l-au avut cu demonul, îl ușurează de grija și intenția sa cea rea, confirmându-i: „Lasă grija ta! Cele pe care tu le poți face, noi le-am împlinit. Nu te îngrijii de nimic, rămâi liniștit! Predatu-s-a Iisus și L-au tăgăduit! Legat a fost și la Pilat a fost dus” (θ⁴⁻⁷). *Cunoașterea*, care este precum *planul cel întunecat*, propune ca exprimare, în opinia mea, căutarea interioară de către *creștinul participant la slujbe* a cunoașterii planului vieții pe care-l indică Hristos ca Persoană dumnezeiească.

³ „Πολλῶν σου γέμει δραμάτων πᾶσα ἡ οἰκουμένη” (σ¹).

Aici cuvântul îl au puterile demonice, care colaborează cu iudeii; aceștia încep să dialogheze cu cel rău, care le răspunde că nu îi consideră nepăsători și din acest motiv a venit să-i ajute. Ei înșiși au desăvârșit ceea ce trebuia să finalizeze cel rău. Diavolul clarifică, așadar, opinia că cei ai lui se arată grăbiți în înfăptuirea acestor fapte. Iudeii îl depășesc pe cel din vechime rău, sprijinind răul. Demonul însuși le reamintește primele rele pe care le-au făcut, atunci când au mâncat mană (Ieș. 16:1 *sq.*) și au băut lapte (Dt. 31:20 și 32:13-15)⁴, tăgăduindu-L pe Dumnezeu și ajungând la minciună. De altfel, ei au fost cei care au preferat vițelul de aur în locul lui Dumnezeu (Ieș. 32:1).

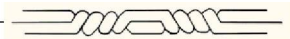
Analiza psihografică pe care Roman o întreprinde în poemul său dramatic, îl face cunoscut pe creatorul care-l descrie pe omul demonic și, bineînțeles, nu doar pe iudeul care este adus în avanscenă. Aici diavolul „face o apologie” pentru armata sa (strofa 11), care este împotriva lui Hristos. Le spune [iudeilor] că ei sunt „ai lui cu întregul duh” (ἡμέτεροι ἐστὲ ἐξ ὅλης διανοίας, ια²), așadar cu toată rațiunea lor. Le amintește că-l urăsc doar „cu gura” (τῷ στόματι; ια³)⁵, așadar doar cu cuvintele, lucru care-l bucură. Îi fericește că acest comportament creează o schismă, o ruptură, prin intermediul căreia *pe mulți îi va supune*. În timp ce demonul este prezentat a fi urât de către cei ai lui doar prin cuvinte, Hristos („Cel ce pretutendeni este și pe toate le plinește”, după cum repetă refrenul) este urât și prigonit prin fapte, deci, în mod real.

Demonul îi încurajează pe cei ai săi să nu „strângă cu putere” cuvintele lui Moise, pe care le „dețin” în mintea lor. Accentuează așadar, ca în „gură să le aibă, dar nu și în suflet” (înțeleg cuvintele lui Moise) și îi îndeamnă să țină cărțile [sfinte] doar în mâini, însă cu duhul să nu le atingă și să nu le pună, deci, în inima lor⁶. Îi dorește „cititori și nu cunoscători ai Scripturilor” (ιβ⁶).

⁴ Aici R. MAISANO consideră că poate fi subînțeleasă de către poet și dumnezeiască învățătură (I Cor. 3:2 și Evr. 5:12).

⁵ Vezi și Ps. 77:36.

⁶ Explicația suplimentară o preiau din traducerea în limba italiană a lui R. MAISANO: „... tra le mani tenete la Bibbia ma con il cuore non la sfiorate neppure” (*Cantica* I, p. 471).

Prin aceste cuvinte, cel rău îi sprijină pe cei lipsiți de lege (ἀνόμου)⁷, punându-le însă, după cum Roman arată, temelia lor pe nisip. S-a mișcat mai apoi să o trezească chiar și pe Moarte, spunându-i: „Ridică-te și de cele ce-ți voi spune te vei bucura! S-a predat Iisus și de El s-au lepădat; legat a fost și la Pilat a fost dus” (τῆ⁴⁻¹⁰). Începe aici un dialog alert cu Moartea în jurul Persoanei lui Hristos cu o semnificație teologică aparte.

3. Demonul [vorbește] Morții: dialogul întunericului

Moartea, bucurându-se, vede pe diavol că se apropie, însă ea este stăpânită de o durere sfâșietoare. Prin exprimarea „pe mine mă va duce la tăcere cu îngroparea Sa” (φιμῶσαι με ἔχει ἐν τῷ θάπτεισθαι; τῆ⁵) indică pentru ea însăși cât o costă (și cât o va costa) tăcerea lui Hristos în fața lui Pilat. Moartea cea rea se teme de această tăcere a lui Hristos înaintea puterii lumești, așadar înaintea falsei puteri, și din acest motiv spune că, dacă lui Pilat nu i-a vorbit, atunci El plănuiește să clatine cele de jos, să arunce, deci, iadul la pământ (τῆ⁶⁻⁷).

Demonul râde de Moarte („γέλωτος ἐνεπλήσθη”; ιε¹). Găsește comportamentul ei lipsit de curaj și îi amintește [fapte] care nu cred că ar oferi curaj unui [personaj] deja timid:

„Acum am înțeles că ești nemernică și lașă
din întâmplarea cea cu Lazăr
și a multor altora pe care i-ai pierdut,
căci te înspăimântezi chiar și de numele lui Iisus
și slugă umilă te are
Cel care pretutindeni este și toate le plinește”.

Diavolul, deci, îi amintește de morții pe care Hristos i-a luat în mâinile Sale și în mod real, prin cele pe care i le spune, arată el

⁷ Termenul „fără de lege” (ἀνόμου) trimite în cazul de față, într-un mod ironic, la aluzia care s-a făcut în strofa precedentă, unde demonul le-a spus iudeilor: „Văd că purtați cuvintele Legii lui Moise”.

însuși neputința, amplificând poate și mai mult lipsa de curaj a interlocutorului său.

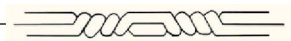
În strofa următoare, Moartea în mod caracteristic îi răspunde că: „Acum mă ocărăști și-mi spui această vorbă, o, diavole, dar eu mai mult pe tine te-am văzut; să te sperii și să te cutremuri. Am simțit cum te-ai zguduit și cum ai tremurat” (ιζ¹⁻³). Îl întreabă, deci, în versurile următoare: „Nu din morminte (înțeleg pe Hristos) te-a alungat (Mt. 8:28)? Nu te-a depărtat de a cananeencei fiică, iar altă dată de cel surd și mut (Mc. 9:14-29)”?

În acest dialog dramatic unul către altul își mărturisesc experiențele lor amare din pricina întâlnirii și încercărilor lor cu Hristos Cel binefăcător. Înțeleg, așadar, neputința lor în fața Lui. Cu toate că demonul indică [Morții] să nu treacă cu vederea acestea („nu trec cu vederea ceea ce spui; o știu chiar de nu vreau, că Hristos este în fire biruitor”⁸; ιζ¹⁻²), totuși este încăpățânat și „nu renunță la luptă”. Face cunoscută [realitatea] că a pregătit groapa și că, dacă [Hristos] scapă, el va fi rușinat. La fel trebuie să-și arate [puterea] și iudeii (ιζ⁴⁻⁷).

Aici este vorba despre încăpățânarea împotrivirii demonice și opoziția iubirii dumnezeiești, gratuite și vindecătoare, pe care Roman o indică auditoriului său în mod evident și prin ținta și perspectiva sa pastorală. În mod sigur, el dorește să arate dimensiunea tragică a luptei împotriva lui Dumnezeu în viața demonului căzut, dar și a omului care trăiește și înțelege vindecarea numai prin prisma termenilor de schimb și al interesului egoist.

Cel viclean, după cum Moartea îl numește pe diavol (πολυμήχανε; ιθ³), se pregătește, deci, să meargă spre iudei, către cei care împărtășesc aceeași îndrăzneală și [împreună] să se opună Celui din Betleem, „purtând a lor necuviință ca o platoșă” (την ἀθάρδειαν αὐτῶν φορῶν ὡς θωρακεῖον; ιη²). Acceptă, deci, că întotdeauna Betleemul i „s-a opus” (ἀντίκειται), că *i-a stat contra*, cum ar spune astăzi limbajul profan. Acceptă că [Acel] Copil din Betleem întotdeauna l-a vătămat (ἀεὶ βλάπτει με; ιη⁵). Amintește pe David și fuga sa din pricina acestuia și a urmașilor săi (II Sam.

⁸ Despre înțelesul dogmatic al exprimării acesteia vezi: I.Γ. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, *Ρωμανὸς Μελωδοῦ Θεολογικὴ Δόξα*, Θεσσαλονίκη, 2010 (al doilea studiu).

23:14-17)⁹. Moartea nu va fugi spre iudei, ci-l va lăsa pe *cel rău* să meargă *către cei răi* (τθ¹), spunând diavolului cu tonul ridicat că nu împărtășește îndrăzneala acestuia. Îi accentuează că numai „dacă va fi chemat” (ἐὸν νεύσει), ea însăși se va apropia de cruce, fiindcă știe că „de [Hristos] nu vrea, nu moare” (τθ⁶⁻⁷).

După cum am arătat mai sus, demonul acceptă faptul că „Hristos Cel neînvins în fire este biruit”, acceptând, așadar, adevărul teologic al enipostazierii firii umane în Însuși Dumnezeu. Și Moartea accentuează aici un alt adevăr dogmatic important care este în aceeași perspectivă cu cele de mai sus, și anume că Hristos nu pătimește silit [fiind], ca și cum ar fi un simplu om, ci pătimește, dorind [pățimirea] în trupul Său, de vreme ce în dumnezeirea Sa, așadar ca Dumnezeu, El este nepătimitor. Prin toate cele spuse se confirmă credința Bisericii, pe care Roman o evidențiază într-un mod creator și nu prin intermediul chipurilor sfinte, ci prin puterile întunericului care ajung să experimenteze ipostasul dumnezeiesc al lui Hristos.

Prin urmare, poetul creator plăsmuiește poemul său dramatic nu pentru delectarea simțirilor prin cuvânt și melodie, ci ca să expună într-un mod reprezentativ credința bisericească, care se opunea modului eretic de gândire al epocii sale.

4. Lemnul crucii sau cum „nu s-a vătămat deloc Iisus prin patimă” (κβ¹)

De vreme ce diavolul a constatat frica Morții, prietenul său, a mers la iudei, gășind la ei ceea ce căuta. Într-adevăr, aceștia L-au dus [pe Hristos] înaintea celor care L-au batjocorit, L-au biciuit și i-au arătat [diavolului] că Cel care făcuse atâta zgomot este acum „întins cu mâinile pe lemn” (κ⁷). I-au spus din nou că se va bucura ca un tânăr când va auzi că unul dintre tâlharii care a fost răstignit cu Hristos L-a strigat: „Pomenește-mă, Doamne!” (Μνήσθητί μου, κύριε; Lc. 23:42).

⁹ Este evident aici că Roman unește, prin intermediul prezenței Cuvântului (ca fără de trup, prin modelul lui David, și cu trup, prin prezența trupeză în fața morții), Vechiul Testament de cel Nou.

Numai ce a auzit acestea că cel viclean „s-a întristat” (ἐστύγνασε; κα⁴). I-a părut rău atât de mult, încât capul și l-a plecat, strigând: „Dacă pe lemn face ucenic, în mormânt va avea ajutoare” (εἰ ἐν ξύλῳ μαθητὰς χειροτονεῖ, ἐν τάφῳ παιδευτὰς καθίσει; κα⁶⁻⁷).

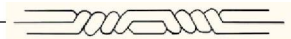
Cel de la început rău acceptă, deci, în strofa 22 că „Iisus nu s-a vătămat deloc prin patimă” (οὐδέν ἠδικήθη ὁ Ἰησοῦς ἐκ τοῦ πάθους; κβ¹). Cât despre sine însuși... s-au înmulțit bocetele în sinea sa. Își aduce aminte de Moarte, prietenul său, luând în considerație bunul ei sfat pe care i l-a dat mai înainte de a se confrunta cu Hristos „cel nebirit”. Îi cere Morții să-l compătimească și să-l ia acolo jos cu ea, să-l „pedepsească”, de vreme ce nu mai poate să sufere rușinea cea mare, pe care a primit-o de la lemnul (crucii) prin intermediul lui Hristos.

Concluzie

Roman obișnuiește să termine poemele sale într-o perspectivă doxologică. Aici finalul poemului său are un caracter didactic. Declară în mod caracteristic, prin cele pe care le-am văzut, că „cei nelegiuîți, fără de voia lor [chiar]” învață că Mântuitorul tuturor oamenilor, desigur, al celor care cred [în El], „pe cruce de bunăvoie S-a răstignit” (κγ¹⁻³). Aduce ca dovadă, desigur, realitatea că lui Hristos nu I S-au „zdrobit” picioarele, precum celor doi tâlhari de lângă El (Mt. 27:50), realitate care învață că Hristos „nu a murit fără de voie”, ci „duhul de bună-voie l-a lăsat să plece” (κγ⁵⁻⁷).

Prin urmare, ținta Melodului melozilor a fost să creeze, prin intermediul acțiunii dramatice a condacului său, condițiile [prielnice], astfel încât la nivel dialogal să se menționeze acest adevăr dogmatic important de mai sus, care-L prezintă pe Hristos prin puterea bunătății Sale ca Binele suprem și demonstrează în esență răul demonic ca fiind slab.

Folosește în mod deliberat în poemul acesta dialogul cu protagoniști ce au chipurile întunecate ale diavolului și ale morții, dar care totuși luminează adevărul despre Persoana lui Hristos Cel binevoitor, a Celui care, prin Învierea Sa, amintește întregii umanități viața reală.

Bibliografie

1. ΚΟΥΡΕΜΠΕΛΕΣ, Ι.Γ., *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ Θεολογική Δόξα*, Θεσσαλονίκη, 2010.
2. ΚΟΥΣΤΕΝΗΣ, Αναστάσιος, *Ρωμανοῦ Μελωδοῦ, Ὕμνοι, ἀπόδοση στὰ Νέα Ἑλληνικά: ἀρχιμ. Αναστάσιος Κουστένης*, Ἀθήνα, [Ἐκδόσεις Ἀρμός,] 2003 [pentru traducerea în limba română: Sfântul Roman Melodul, *Imnele Sfintei Scripturi*, studiu introductiv, traducere și note de Alexandru Prelipcean și Alexandru Iorga (Patristica. Traduceri, 4), Iași, Edit. Doxologia, 2012, p. 289-297].
3. MAISANO, R., *Cantici di Romano il Melode*, vol. I, Torino, 2002.

(traducere din neo-greacă de Alexandru Prelipcean)